

והנה אפוסטמוס ששרף את התורה ודאי לא ידע יחוסו של יום, ושרף את התורה כאשר התאפשר לו. אמנם הקב"ה סיבב ששרפנה דווקא ביום שנשברו בו הלוחות, שהוא יום המיועד להסרת התורה מישראל. וטעם הדבר, כי כשם שבשכירת הלוחות קודם פרחו האותיות והאור הפנימי ורק לאחר מכן נשתברו בחיצוניותם, כך גם בשריפת התורה הזו, קודם נמסרו סודותיה הפנימיים לחיצונים ביום הזה, ואז שרף את התורה בחיצוניות, בבחינת 'קמח טחון טחנת', כענינו של יום זה.

[ג] כתב בספר סדר היום (י"ז בתמוז) שאפסטמוס שרף התורה היה אחד משרי יון הרשעה, ובזמן שגברה יד יון על ישראל חלל את המקדש המעו, והכניס זה הרשע צלם בהיכל, ושרף את התורה, ושפחה בישא תירש גבירתה בעונותיו שרבו. [וכן כתבו רבינו יהונתן מלוגיל והמאירי (תענית שם) שאפסטמוס היה אחד משרי יון].

נמצא, שהיוונים שהשתמשו בפיפותו של יפת, גמנו תורה פעמיים. בפעם הראשונה בתרגומה ליוונית (מגילה ט,א), ואז החשיך העולם שלשה ימים (מגילת תענית). ובפעם השנייה בשריפתה, ואז נמסרו סודותיה לחיצונים, והשליט הקב"ה את האומות על התורה.

הובקעה העיר - הועמד צלם בהיכל - ובטל התמיד

[א] החלק השני הוא ביטול העבודה, ובשלשה שלבים: בקיעת העיר, העמדת צלם בהיכל, וביטול התמיד. וסיבב הקב"ה שכל השלשה יהיו דוקא ביום זה המיוחד לסילוק השכינה מישראל. בבקיעת העיר - אף שעדיין לא נחרבה, הפסידו ישראל את ההגנה הרוחנית על העיר, כי החומה הגשמית תוחמת אף את גבולות הקדושה הרוחנית של העיר (מכות ז,א), ובבקיעת החומה הגשמית נפרצה גם החומה הרוחנית שהקיפה את העיר. ובדומה למשמעות ה"ג פרוצות שפרצו היוונים בחומת הסורג (מדות פ"ב מ"ג).

בהעמדת הצלם בהיכל - התגלה שהקב"ה הסתלק מן המקדש, כי נאמר (ישעיה כח,כ), 'קצר המַעַץ מִהַשְׁתָּרֵץ, ופִּירְשׁוּ חִזְוִל (יומא ט,ב) 'קצר מצע זה מהשתר עליו שני רעים כאחד, והיינו הקב"ה והאלהים אחרים.

ועל כן בדוקא לא החריבו הגויים את המקדש אלא רק הכניסו לתוכו צלם, להשוות בין חול לקודש ובין טמא לטהור. וכיון שאין צלם מתקנאת אלא בירך חברתה, העבודה זרה סמל הקנאה (ראה יומא ע"ב), התכוונו בזה לסלק השכינה מן המקדש. ולא ידעו שכבר נסתלקה קודם מחמת עוונותיהם של ישראל.

בביטול התמיד - הושלם והסתיים תהליך סילוק השכינה. והמשמעות הגדולה בזה היא על פי מה שאמרו במדרש (תנחומא פנחס יג) ש'מעולם לא לן אדם בירושלים ובידו עוון, כי תמיד של שחר מכפר על עוונות שנעשו בלילה, ותמיד של בין הערבים מכפר על עוונות שנעשו ביום'. ועל כן בסיום הדברים סיבב הקב"ה לבטל מהם התמיד, להודיעו ששוב אינו סולח להם על חטאתם, ואין עוד תועלת בהקרבת הקרבנות.

סיום - דרך העבודה

[א] כתב הרמב"ם (תעניות פ"ה ה"א): יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהן, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי התשובה, והיה זה זכרון למעשינו הרעים, ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה, עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם. - נמצא לדבריו שמטרת התענית לעורר לתשובה. וכשם שיש תשובה פרטית לאדם, כך ישנה תשובה כללית לאומה. והיינו שאנו צריכים להתוודות ולעזוב החטא, כלשון הוידי 'אבל אנחנו ואבותינו חטאנו'. וכן לקבל על העתיד, שלא לשוב לחטאים אלו עוד.

ומאחר שהתבאר שהחורבן המיוחד ליום י"ז בתמוז הוא סילוק השכינה מישראל, הן בתורה והן בעבודה, אם כן - על שני דברים אלו אנו צריכים לעשות תשובה. - וסדר העבודה הוא, שביום י"ז בתמוז והתענית שבו יש לעסוק ב'סור מרע', לעמוד על שריש החטא לעומקם, ולהתחרט על מעשי אבותינו אשר אנו מחזיקים בהם. ואחר כך במשך ימי בין המצרים, אלו ימי 'עשה טוב', לתקן את הקלקלה, ותתבאר דרך העבודה הראויה להם במאמרי בין המצרים.

[ב] וכיוון שבשתיים לקינו ביום הזה, בחשכת התורה, שנמסרו סודותיה לחיצונים, וביטול דרכי העבודה, בטומאת העיר והמקדש וביטול התמיד, על כן עלינו להרבות ביום הזה בתפילה ובתחנונים שנוכח להשבת שני אלו. ועיקר התשובה כשמה, לשוב אל מקומו הראשון.

[ג] ומובטחים אנו שעל ידי מתקרב אל הקב"ה, אף הוא יתקרב אלינו. וכמו שמצינו במדרש (תהלים פה,ג) 'אמרו בני קרח לקב"ה, ישראל אומרים לך שוב אתה בתחילה, שנאמר שובה ה' עד מתי. ואתה אומר להם, לא כי אתה שובה ישראל בתחילה. לא אתה תשוב לעצמך, ולא אנו נשוב לעצמנו, אלא שנינו כאחד, שנאמר שובנו אלקי ישענו'. והיינו, כמו שנים העומדים רחוקים זה מזה, שאם כל אחד מתקרב אל חברו - נמצא קירובם כנפל בחצי מהזמן. - וכן הקב"ה נוהג עמנו, שכל שגנו מתקרבים אלינו, אף הוא מתקרב אלינו, ויתקיים בנו המקרא 'שובנו אלקי ישענו'.

פורענות ע"י אומות העולם

פרשת בלק היא מהפרשיות היחידות שכל הפרשה מדברת בענין אחד, ומה שמוזכר בסוף הפרשה את חטא עם ישראל עם בנות מואב, גם הוא מאותו ענין, כיון שזה נמשך מעצת בלעם.

וכפשנ"ת פרשיות אלו הם הספר השלישי של חומש במדבר, ספר הפורענויות, אשר בו נכתבו הפורענויות הגדולות של עם ישראל במדבר. ועד פרשה זו היו אלו הפורענויות של עם ישראל עצמם, אך בפרשה זו מתחיל פורענות אחרת שמגיעה מבחוץ על ידי שאומות העולם נלחמים בישראל.

"וירא בלק"

וזו היתה פורענות קשה מפני שבלק ובלעם שניהם היו גדולים ועצומים, ובלק היה גדול אפילו מבלעם בדברים מצויימים [רש"י בפרשה]. וכדברי הגר"א ב'אדרת אליהו' עה"פ 'וִירָא בִּלְקָן בֶּן צְפֹר', שבלק ראה בראה חושית, ראה שכלית, וראה ברוח הקדש, ללמדנו גודל כוחו.¹

ובזוהר הקדוש כתוב ר'בי שמעון אמר וירא מאי ראה חמא ראה ממש, חמא במשקופא דחכמתא וחמא בעיני, חמא במשקופא דחכמתא כמה דכתיב וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון מאי בעד החלון כמה דאת אמר בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא, דא חלון דחכמתא דנבי שוליהון דכוכביא, ואינון חלוני דחכמתא דחז חלון אית דכל חכמתא ביה שריא ובה חמי מאן דחמי בעקרא דחכמתא, אף הכא וירא בלק בחכמתא דיליה.²

ומבואר ש'וִירָא בִּלְקָן' לא היתה סתם ראה, אלא היתה זו ראה גבוהה, ראה בחכמה התחתונה, אמנם לא בחכמה העליונה, אבל ראה בחכמה, בעד החלון של החכמה.³

בלק היה כוחו גדול מאוד בקסמים, ולא היה בעולם קוסם כמותו.⁴ ונקרא 'בֶּן צְפֹר' כיון שהיה קסם שעשה על ידי צפור מוסימת והיתה מגלה לו דברים, והיה הכי גדול בזה (וזהו בלק קפד, ב). ובארז"ל מבואר שכמו שעל קרח אמרו חז"ל 'ורקח שפיקח היה מה ראה לשטות זו עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט'. כך גם בבלק עינו הטעתו שראה שעתידיה לצאת ממנו רות שתוליד בן שריווהו להקב"ה בשירות ותשבחות, כדאיתא בגמרא (סוטה מז,א).⁵ וכוחו היה גדול מאוד למטה בארץ, לעומת בלעם שהיה כוחו גדול למעלה למעלה. ועיקר כוחו של בלק היה בקסמים שעיקרם בידים - 'וּקְסָמִים בְּיָדָם', ויחד עם בלעם שכוחו גדול בפה, רצו להילחם בישראל.⁶

כחו של בלעם

ובלעם עיקר כוחו בפה בקללה, וכדברי חז"ל (ספרי וזאת הברכה שנו) 'וְלֹא קָם נְבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה' - בישראל לא קם אבל באומות העולם קם ואזיה זה זה בלעם בן בעור.

וכתיב (הקלח ז"ד) 'גַּם אֵת זֶה לַעֲמֵת זֶה עֲשֵׂה הָאֱלֹקִים', וכנגד משה רבינו גדול הנביאים, היה בלעם שהיה נביא של אומות העולם. וכמו

1. באדרת אליהו במהד"ק איתא ראייה חושית. ראיית החכמה, ראייה כישוף דבומת הנבואה. ראיית חכמה איתא ראייה חושית, ראה ברוח הקדש, וראה בנבואת שמואל למעלה מרוח.²

2. ועוד הוסיף רבינו כי בלק היה מבני בניו של יתרו נמכור במדבר, וזהו שאמר בלעם על הקנין 'אֵינִי מוֹשְׁבֵּץ וְשִׁים בְּפִלְעַל קֶנֶף', שכליתו התנייה חלק מבניו חזרו לארצם ולא התנייה וזהו בלק, ואילו הקנין זכו להנתיק, וזה מה שרצו לו בלעם, ראה היכן הם והיכן אתה. 3. והוסיף רבינו כי מה שהביא בזוהר מאם סיסרא, יש גם רמז בזה, שהיה לא היו אלו סתם יבבות, שהרי מה הגיע המנהג לתקוע בשופר בראש חודש חזון תקיעות, נכתבאר בענין וטובא בתוס' ראש השנה (לג,ב) ומסילא גם 'בְּיָמֵי בִּלְקָן' זה לא סתם ראה.

4. במקרא הוסיף רבינו, שאחר כך היה את המן שגם היה הוסיף קוסם גדול מאוד, אך אף הוא היה שייך לבלק.⁵

5. רבינו היה רגיל לחזור ולהזכיר כאן: בדרך

רבינו הגדול מן ראש השנה

שהביא רש"י בפרשה (כב,ה) שכדי שלא תהיה לאומות העולם טענה שאילו היה להם נביא שבים למוטב, לכן קיבלו נביא כבלעם. אמנם הרמב"ן מאריך שבדאי שלא היה בדרגה ובגילוי נבואה כמו של משה רבינו, אבל בכל זאת היה לו כח גדול בפיו. ובאור החיים כתוב שהיה מלאך שמדבר מפיו והיה חוצץ המלאך בפיו. ומכל מקום עליו נאמר 'אבל באומות העולם קם', והיה כוחו גדול.

וכמו שהזכרנו בלק ובלעם לא היו סתם אנשים, בלק היה הקוסם הכי גדול בעולם, ובלעם היה המכשף הכי גדול בעולם. ובחז"ל (תרגום יונתן בן עוזיאל, ועיין סנהדרין דף קה) איתא שבלעם הוא לבן, וההפך שיש בין הגימטריא של לבן לבלעם הוא ששים, שרואים את כח הס"מ שנתווסף בו שהיה לו כח גדול מאוד. ובארז"ל מבואר שבלק היה חלק מנשמתו של קין, ולבלעם את חלק הרע של הבל, ולעומת זה משה היה מצד הטוב של נשמת הבל.⁷

ועוד מבואר בדברי הארז"ל שבלק ובלעם יש באותיות האחרונות של שמם אותיות עמלק, ובלעם היה יותר שונא ישראל כמו שמואב ברש"י (כביא), לכן הוא בראש המילה עמלק. ועם כוחות אלו הם באו לקלל את ישראל.

תביעת אומות העולם

ובמדרשים מובא על הפסוק 'אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לְאֶמְרֵי' שהאמורי זה עשו, שהיתה לעשו תביעה על יעקב, שהרי יעקב אבינו קיבל עליו את שיעבוד המלכויות, ואילו עכשיו ישראל לוחמים ומנצחים, ולכן היתה לבלק תביעה לבוא לקלל, ולזה הגיע בלעם שהיה לו כח של קללה.

ובספרים מובא עוד טעם לכך שהיתה לבלק תביעה על ישראל, כיון שלאחר שנתבשר משה רבינו במאמר 'סִלְחָתִי כְּדִבְרְךָ', שהקב"ה סלח על חטא העגל, על החטא הנורא הזה שעד סוף כל הדורות אנחנו סובלים ממנו, משה רבינו הירעא מהימנא' ביקש עוד 'וְנִפְלְנוּ אֲנִי וְעַמִּי' (שמות לג,טז) שלא תשרה שכינה על אומות העולם ונתקבלה תפילתו. וממילא כיון שהיו שייכים לנבואה, היתה להם תביעה על זה, ובאו לערער על ידי קטרגו על כלל ישראל שלא יהיו ראויים להפלאה זו, ולכן הביא את בלעם כדי שיקללם.

וכיון שהיה כוחם כל כך גדול היתה זו סכנה נוראה לעם ישראל, שאפילו שהיו חטאים בעם ישראל כדחטא הנורא עמל העגל, ושאר החטאים שהיו במדבר, ככולם חטאו בזה, ונסלח להם. אבל אם בלעם היה מקלל חס ושלום גדול בפה, נשאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, והיה זה רחמים גדולים ונוראים שהשי"ת לא כעס אותם הימים.

להגיע לשלמה, ועל זה באו חז"ל ולימדו שגם הלימוד שלא לשמה שווה משנה. ואינו דבר פסול, שהרי בלק עשה מצוה שלא לשמה, ואף על פי כן בשכר זה יצאה ממנו רות. ואם כן, כוחו, שאפשר ללמוד גם שלא לשמה כדי להגיע לשלמה.

6. רבינו הוסיף במקרא כי כוחו היה בעיקר במעשה בפועל, וכמו שבקדושה קיים סדרי הנחה 'לָךְ ה' הַדִּלָּה וְהַנְּבִיחָה וְהַתְּפִאָּה וְהַנְּצִיחָה וְהַנְּחִיחָה כִּי לֹא בְּשִׁמְיוֹ וְאֶצְרָךְ' שהנהגה בדרגות היותר תחתונות, כך להבדיל עיקר כוחו של בלק היה כנגד דרגות אלו בכוחות הטומאה.

7. והביא רבינו שכתוב בספרים לבאר שמה שנאמר (ד,י) 'וְיָחַד אִךְ בִּלְקָן אֶל בְּלָעַם וְיִסְפָּק אֶת פִּי' וכו', שרצו לבלעם שאחרי שלא הצליח להילחם בהם בפה, כתת נשאר להילחם בהם רק בידים, ובזה אין סכיוו נגדם.

8. ועוד הוסיף רבינו שהכל זה מצד עיקר כוחו של בלק היה כנגד דרגות אלו של 'אֶל-עַל-עַל בִּלְקָן וְיִסְפָּק'.

זבח ה"דרכי שמואל" זע"א

שינוי מערכת הטבע למנוע הקללה

ובאמת כדי שבלעם לא יצליח לקלל את ישראל, היה צריך להתרחש שינוי גמור מדרך הטבע. משום שבתחילה ברא הקב"ה את העולם במידת הדין, ואך ששיתף הקב"ה מידת הרחמים (ב"ר יב,טו), כי ראה שאין העולם מתקיים כן, מ"מ הנהגת הקב"ה בעולם היא במידת הדין בשיתוף מידת הרחמים, וכך היא צורת הבריאה שמוכרח שיהיה מידת הדין, ולכן חייב להיות בכל יום רגע של זעם - "וְאֵל-לֹא זַעַם בְּכָל יוֹם" (תהילים ז,יב), ורגע כמימיה.

והקב"ה לא נטל מבלעם את הכח לדעת מתי הוא הרגע של הזעם, משום שאין הנהגה כזו ליטול מאדם את כח הבחירה, לכן היה צריך הקב"ה לשדר מערכות, ולשנות את כל סדר הבריאה ומעשה בראשית, על ידי שלא זעם כל אותם הימים, וכמו שכתוב "מָה אָקָב לֹא קָבַה אֶל-וְיָמָה אָזְעָם לֹא זַעַם ה'".

ועל זה נאמר (מיכה ו,ח) "עַמִּי זָכַר נָא מֶה יַעֲזֹב בְּלֶקַח מִלֶּךְ מוֹאָב וְיָמָה עֲנָה אֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן פְּעוֹר מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'". ואיתא בגמ' (ברכות ז,א) 'אמר להם הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריר ופליט שכל אותן הימים לא זעם'. ומעולם היית מתקשה, למה הוצרך לעשות שינוי מעשה בראשית ולא לזעום באותם הימים, היה שייך באופן אחר על ידי שיתקיים הרגע של הכעס, ובלעם אכן יכוין לאותו הרגע ויקלל את ישראל, והקב"ה יעשה נס וימנע מהקללה מלחול.

אלא הביאור הוא כפשוטו "ש"מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אֶרֶץ" (משלי כט,ד), ואם יהיה אותו רגע של זעם ובלעם יקלל, בהכרח שהקללה תחול שכן היא הנהגת העולם במידת הדין, ולכן היה צריך לשדר את המערכות שלא יהיה כלל אותו הרגע של זעם, ובזה למנוע את קללת בלעם. וזה היה רחמים גדולים מחוץ לדרך הטבע והנהגת הקב"ה בבריאה - "לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'", "לפנים משורת הדין".

ביקש בלעם לפגוע בג' רגלים

והנה האופן שבו בא בלעם לקלל את ישראל ולא לשריר משונאיהם של ישראל שריר ופליט הוא על ידי שביקש לפגוע בשלושת הרגלים. וכתב הטור (או"ח סימן תז) ששלושת הרגלים הם כנגד האבות, פסח כנגד אברהם, שבועות כנגד יצחק וסוכות כנגד יעקב.

אמנם בשבת קודש לא היה לבלעם שום אפשרות לפגוע, ואף שרצה לפגוע גם בשבת וכדכתיב "וַיִּהְיֶה שַׁבָּתִי אֲתָכֶם דָּבָר",⁹ מ"מ באמת אין שום אפשרות לפגוע בשבת, משום שהשבת קדמה לבריאת העולם. ולכן בשבת שהיא יומו של הקב"ה אין שום אפשרות לקלל, אבל במועדים שנשפכו על ידי האבות, בהם רצה בלעם לפגוע.¹⁰

אולם רכבו של בלעם לא צלחה, כי "מֵרָאשׁ צָרִים אֶרְאֶנּוּ",¹¹ והיינו שאין באפשרותו לקלל את ישראל, בגלל האבות שתחילתם אברהם אבינו.¹²

קדושת עם ישראל

ולכן בלעם ראה שאינו יכול לקלל את עם ישראל, כיון שהקב"ה לא זעם באותם הימים - "מָה אָקָב גּוֹי כִּי מֵרָאשׁ צָרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגִּבְעוֹת אֲשֶׁרֶנּוּ", שראה את שורשים של עם ישראל האבות והאמהות הקדושים ששורשם חזק למעלה למעלה, ולפיכך לא יכול נגדם. והרי על האבות אמר השי"ת למשה רבנו (רש"י שמות ו,ט) 'חבל על דאבדין ולא משתכחין' שהיו רצים אחרי כסוסים, ולא הרהרו אחר מדותיו, וזכות אבות וברית אבות עמד לנו כדי להינצל מעצת בלעם הרשע. וגם בגלל שכלל ישראל שורשם למעלה למעלה, ובבחינה מסוימת עוד יותר מהמלאכים, וכמו שמאריך הנפש החיים (ש"א פרק יא,יב) לבאר לאמיתו פשר דבר, שמחד מבואר בכמה מקומות שהמלאכים גדולים מעם ישראל, ומאידך מבואר בכמה מקומות שעם ישראל גדולים מהמלאכים. שלמלאכים יש מעלה שהם בהתבטלות גמורה להקב"ה שזו מעלה גדולה מאוד, כולוהו קמיה כלא חשיב. ואצל המלאכים הכל ביראה גדולה, 'קדושה כולם כאחד עונים ואומרים ביראה', וכל אחד פותח את הדרגה שלו ומראה לחבירו מה יש אצלו, כדי שתהא אמירת הקדושה של כולם כאחד, ולאחר מכן כל אחד חוזר למקומו ודורותו, ומאידך האיש הישראלי הינו סולם מוצב ושייך לכל הדרגות

והעולמות עד למטה ממש, וזהו שלמות מיוחדת שהרי כל בריאת העולם היא בריאה אחת, והאדם שייך לכל הבריאה.

ולפיכך אין מלאכי השרת יכולים לומר קדושה עד שעם ישראל אומרים קדושה למטה, ושכלית בריאת העולם היא שתהא להקב"ה דירה בתחתונים, ואמרו חז"ל מיום שברא הקב"ה את העולם נתאווה שתהיה לו דירה בתחתונים. וקדושה עניינה גילוי מלכותו יתברך ושלמות הגילוי היא על ידי שישאל מקדשים למטה וכשאנחנו אומרים קדושה אנחנו אומרים 'נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום' שהמלאכים משיגים הרבה יותר, שהם נמצאים למעלה ושם הגילוי הוא בתוקפו,¹³ וכיון ששורשם ומעלתם של ישראל כל כך גבוה למעלה למעלה, הבין בלעם שלא יוכל להם ולכן לא קיללם.

פרץ גדרו של עולם

וכאשר בלעם לא הצליח לפגוע בישראל דרך השרשים - האבות, על כן יעץ לבלק היאך לפגוע בעם ישראל. ופרץ גדרו עולם כדי להחטיאם בזנות.¹⁴ והנה משמעות דברי חז"ל לעיל שדרגתו בנבואה של בלעם הייתה מקבילה לשל משה רבנו, ואפשר גם שבכמה דברים ידע אפילו יותר ממשה רבנו, כך אפשר קצת להבין מהפסוק "וַיַּעַן בְּעֵינָיו" כמו שיש דברים שהטבח של המלך יודע יותר טוב מהשר שלו, אף על פי שבדואי דרגת השר יותר גבוהה, אמנם הרמב"ן בפרשת השבוע כתב שאין להבין כך.

ומ"מ לכאורה הקב"ה הקים לאומות העולם נביא גדול כזה, כדי לאפשר להם בחירה.¹⁵ והקב"ה נתן לאומות העולם נביא גדול כבלעם, כי התכלית בזה היתה כדי להדריך אותם בעבודת ה' שגם הם יזכו להיות יותר שייכים לקדושה, ובמקום זה בלעם פעל והצליח לעשות ממש ההפך, במקום להעלות את הדרגה הרוחנית שבר אותה לגמרי.

אותו בלעם שהיה בדרגת נבואה עליונה מאוד שנתן הקב"ה בשביל שאומות העולם לא יוכלו לבוא בטענה שאם הם נביא כמשה לא היו חוטאים, והיה "ידע דעת עֵלְיוֹן" - הוא דוקא פרץ גדרו של עולם. שהרי לאחר המבול אומות העולם גדרו על עצמם מן העריות (ב"ר פ,ו), ובלעם דוקא על ידי גדלותו פרץ את הגדר על מנת להחטיא את ישראל בזנות, ואלמלא הוא, היה נשאר העולם גדר מן העריות.¹⁶ וצריך להתחזק מכל זה לדעת לנצל את מה שהקב"ה נותן לנו, ולא לאבד זאת ח"ו.

גבה ליבם

ומה שהצליח על ידי עצה זו, הוא רק מחמת ברכתו שברך את ישראל "מָה טוֹב אֶהְיֶה יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתִּי יִשְׂרָאֵל", וגילה את גדלותם של ישראל. וכבר חז"ל (סנהדרין קה,ה) גילו לנו כי "מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע" (שמואל א' כד,יג), ואמרו כל ברכותיו לא אותו רשע נתהפכו לקלה, וטובה קלה שקילל אחי השילוני את ישראל יותר מברכה שברכם בלעם הרשע, וזהו מה דאיתא על כך במדרש (דבר"ר א,ב) שבשעה ששמעו ישראל כן 'גבה לבם ונפלו בשיטים', והגיעות לחטא פעור, ולזנות, עד שנפלו במגפה כ"ד אלף.¹⁷

ועה"פ (במדבר יא,כ) "עַן כִּי מֵאֲסַתְּ אֶת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם" הביא רש"י לדברי חז"ל 'אם לא שנטעתי שכיתי ביניכם לא גבה לבכם ליכנס לכל הדברים האלו'. וכל חטאי דור המדבר תחילתם בדקות, אמנם ששלשלו לחטאים ממש וכמו בחטא המרגלים. ואחר שפגמו בגאווה הגיעו לחטא הנורא של "מֵאֲסַתְּ אֶת ה' אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם", ובזה ניתן לבלעם מקום להחטיא את ישראל, שע"י שנתגאו הגיעו עד זנות ממש.¹⁸

וכמבואר לעיל, כי מאחר ש"מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט יַעֲמִיד אֶרֶץ" אם היה הקב"ה זועם באותם הימים בדין הוא שלא היה משתייר משונאיהם של ישראל שריר ופליט. וצדקה עשה עמנו הקב"ה שלא זעם באותם הימים. והקב"ה משתבח בזה, "עַמִּי זָכַר נָא מֶה יַעֲזֹב בְּלֶקַח מִלֶּךְ מוֹאָב וְיָמָה עֲנָה אֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן פְּעוֹר", שלא היה לנו תקומה, אם היה כועס באותם הימים.¹⁹

"עמי זכר נא"

והנביא תובע מאיתנו "עַמִּי זָכַר נָא מֶה יַעֲזֹב בְּלֶקַח מִלֶּךְ מוֹאָב וְיָמָה עֲנָה אֹתוֹ בְּלָעַם בֶּן פְּעוֹר", הנביא מדבר ממש אלינו, ואנו צריכים ללמוד את הדברים למעשה.²⁰ והנביא תובע מאיתנו להכיר בחסדי ה' הגדולים שעשה איתנו, והקב"ה בא בתביעה "כִּי רִיב לָהּ עִם עַמּוֹ וְעַם יִשְׂרָאֵל יִתְנוּחָה", "עַמִּי מֶה עָשִׂיתִי לָךְ וְיָמָה הִלָּאִיתִיךָ" (מיכה ו,ב-ג), שהקב"ה תובע "עַמִּי זָכַר נָא", ומה אתם משיבים תמורת זה... ובאמת התורה חיה וקיימת כל רגע, ואם היינו חיים את זה כאילו זה קורה עכשיו היינו מתעוררים על רוב הטובות שעשה הקב"ה איתנו, ואולי יש

לשבור את המדה המיוחדת שלה כמו שהתורה דורשת. ואין לומר שזה משום שלא הבינו את ערכה של התורה, שהרי 'הכמה בנינו תאמין', ולפחות החכמים שבהם הבינו את גודל המשמעות של מתן תורה, וכדאיטא במדרש שבשעת מתן תורה באו הגוים לשאול את בלעם מה קורה בעולם שראו שכל הבריאה נעצרה וחשבה שנקב"ה מביא עוד מבול על העולם, ובלעם ענה להם 'ה' עוז חשבו ויחשבו מתגלה בעולם ליתן תורה לישראל, ואף על פי כן לא האומות לעמו יתן, והשקב"ה מתגלה בעולם ליתן תורה לישראל, ואף על פי כן לא האומות העדיפו להישאר במצב של כל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום ולא לשבור את המדות שלהם. וחביא עוד שש"ח הרמב"ם שחסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא רק אם שומרים את שבע מצות בני נח משום שצטוו בהם על חלק לעולם הבא, ולא אם מקיימים אותם מסיובות אחרות. וגם עם ישראל עושים רק משום שכן רצו משה רבנו, וכמו שהאריך בפירושו המפורסם בענין גיד חושנה שלא עושים משום מה שעשה או הנהיג יעקב אבינו אלא משום מה שכתוב על ידי משה רבנו בתורה, וחזינו שאחרי התגלות ה' בעולם במתן תורה הכל הוא רק דרך התורה, ולא ניתן לקבל בדרכים אחרים, ושגם גוים יש להם איזה שיכות לתורה אמנם יש מהם שהיו יכולים לקבל יותר אבל נשארו לדורות ק' ד' צעוה.

17. דהיינו שכ"כ לא היה באפשרותו של בלעם לקלל את ישראל, עד שהוצרך להתקלקל בצמזו ולפרוץ גדרו של עולם, מה שאו"ע עצמם גדרו.

18. והוסיף רבנו שכן מצונו במדרש (ויק' כד,טו) "וַיִּתְקַדְּשֶׁם וַיְהִיֵּם קְדֻשָּׁתָם יָכוֹל כְּמוֹת תִּל" כ"י קְדוּשָׁה אֵינִי קְדוּשִׁית לְמַעַל קְדוּשַׁתְכֶּם. וְהָיָה בָּהֶם כְּמוֹ כְּמוֹת כְּמוֹת", אלא ששאר המונעים למעלה "וַיְהִיֵּם קְדֻשָּׁתָם" חושבים שהגיעו לדרגת הקב"ה ח"ו, שכבר אינם יכולים ליכשל.

קדושה דסדרא ואמין יהא שמיה רבא דאגדתא' שבאמירת הקדושה יורדות כל ההשפעות למטה לארץ, שבזמן התגלה מקשרים את כל העולמות מלמטה למעלה עד עולם האצילות, ולאחר שמונה עשרה מורידים את השפע למטה בקדושה דסדרא וממילא מובן שאז יכולים המלאכים לקדש למעלה כיוון שבקדושה דסדרא כבר נמצא השפע בעולם הזה, שבו ביקש העבודה הזרה של ישראל ביאר כי על ידי עצתו של בלעם חטאו ישראל העבודה הזרה של פוער, אך כבר כתב ה"גרא" שכל עבודה זרה היתה ביחד עם זנות ועריות, שבזה שונה מעבודת השם, שעבודת השם כולו רוחניות ומקדשים את החומר, אבל עבודה זרה הולכת כיון עם תאוה, ולכן אנשים נמשכו אחריה שמעז אחד יש להם דבר רוחני, וגם אינו מבטל אותם להימשך אחר תאוותיהם. ובאמת כראו אנשי כנסת הגדולה שעם ישראל לא מצליח לעמוד בפיתוי העבודה זרה וכמו שכתב חז"ל בסנהדרין (קכ,ב) שאמר משה שאם הייתי בדור היותם מקפלים שולי הגילוי כדי לרוץ לעבוד עבודה זרה, והתפללו על כך ביומם יצר זה כמבואר בגמ' (יומא טו,ט). ומאותה שעה גם נטלה נבואה שזה לעומת זה עשה האלוקים, וכמו שכתב ה"גרא" בסדר עולם. והעיר על כך רבינו משה שאמרו חז"ל (ערכין לב,ב) שהייתה תביעה על יהושע שלא ביטל את העבודה זרה מיד בנכנסתם לארץ ישראל, ולכן כתוב בנביא (נחמיה ח,י) ישוע בלא ח"א, והרי זה דבר מפליא שהרי אם היה מבטל את העבודה זרה לא היו לנו כלל נביאים שהרי יהושע ויהוה הראשון, וביאר רבינו דאפשר אולי בגלל זכותו הגדולה של יהושע לא היתה מתבטלת הנבואה כלל.

16. עוד היה מוסיף רבינו כי כן מצונו שבשעת מתן תורה הקב"ה הציע את התורה לכל האומות והם לא רצו לקבלה, כל אומה לא הייתה מוכנה

והדברים עמוקים, ואכ"מ.
9. לכאורה שורש הענין כבר נתבאר ברש"י (כבכח) ער"פ "קוה עֲשִׂיתִי לָךְ" פי היתניי הן לְשֵׁל קְרָבִים - "וְחַס לוֹ אֹתָהּ מִבְּקֶשׁ לַעֲקוֹר אֹמֶה הַחוּגֶנֶת שֶׁלֹּשׁ רִגְלִים בִּשְׁנֶה".
10. מלשון שבת, ועיין בשפת אמת.
11. והיינו שבשבת הכל חוזר לשרשו, מעין קודם הבריאה. וע"כ אף שבשביל האבות, אז מלכות ה' שולטת בארץ על ידי האבות, ואברהם הפך את העולם לכו"ל את ישראל בא בלעם לפגוע בשורש, ודא"ת ע"י שפיטע בג' רגלים שהם מושפעים מהאבות, מ"מ כל כוחו זה בתוך הבריאה, דהיינו בג' רגלים ולא בשבת.
12. וכלשון רש"י: 'אני מסתכל בראשיתם ובתחלת שרשיהם, ואני רואה אותם מיוסדים וזקוקים לצורים ונבועות הללו ע"י אבות ואמהות', והיינו שלא ניתן לפגוע דרך השורשים שהם מיוסדים וזקוקים.
13. ורבינו האריך כאן לבאר שעל ידי תיקון הארץ והעולם שבאה על ידי האבות, אז מלכות ה' שולטת בארץ על ידי האבות, ואברהם הפך את העולם למתור' לסדר והנהגה על ידי התורה, והחזיר את המצב של "וַיִּקְלְחוּהוּ בְּכָל קִשְׁלָה" (תהילים קג,ט), שגילה את מלכות הקב"ה בעולם, וכך זה המשיך על ידי יצחק ויעקב, ומשה רבינו שהוא עלה שמים וירד, ומעשה עם ישראל מחזיקים את מלכות ה' עד שזה נהיה 'מצאית' של אלפיים שנות תורה. (וְדַבְרֵי הַחַז"א" (הלכות טריפות סימן ה' קס"ג) שדיני הטריות נקבעו כפי מה שהיה בארץ לפני שנות תורה 'ואין לנו תורה חדשה אחריהם' ולכן אי אפשר לפגוע בשורשים ולעקורם, וממילא לא ניתן באפשרותו של בלעם לקלל.
14. והוסיף רבינו מה שאמרו חז"ל (סוטה מט,א) 'על מה קאים לעלמא על

הקדיש של הקנטוניסט לפני נעילה

מהגזרות הקשות והכואבות ביותר שנגזרו על כלל ישראל, גזרה נוראה שנמשכה למעלה מיובל שנים במדינת רוסיה, הייתה גזירת הקנטוניסטים - גיוס בכפיה של ילדים צעירים יהודיים, גזירה שהייתה כחלק ממדיניות לחנך מחדש את הדור הצעיר והמרת דתם של הילדים המגויסים בכפיה.

בעל "אבן האל" מרן הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל היה מספר בריגה ודבמעות על "קדיש" שאמר 'הקנטוניסט' לפני תפילת נעילה במעמד גדולי הדור, כפי ששמע מאחד הקנטוניסטים שהשתתף במניין זה.

גדולי ישראל היו מפעם לפעם נאלצים לנסוע לעיר הבירה של רוסיה - פטרבורג, כדי להתחנך לבטל גזרות קשות שגזרו שונאי ישראל ברשעתם. - באחת הפעמים סמוך ליום הכיפורים. נסעו ראש ישיבת וולוז'ין הגאון רבי יצחק בן אור העולם רבינו הגר"ח מוואלאז'ין ביחד עם האדמו"ר האמצא צדק. בתקופה ההיא לא היה בתי כנסת בפטרבורג מפני שהייתה מחוץ לתחום המושב ליהודים. נודע להם שיש בעיר מניין אנשי צבא יהודים, 'קנטוניסטים', שעל אף יסורים קשים והתעללות מרובה שהם עברו בכדי שיעזבו את יהדותם, הם קיימו מניין לתפילת יום כיפור, וגדולי ישראל הצטרפו אליהם.

קודם תפילת נעילה - התפילה החשובה ביותר בשנה, היו שחשבו לכבד את אחד מהגדולים הללו להיות שליח צבור, אולם הקנטוניסטים קירבו ואמרו, שיש כאן חיל אחד שיש לו חזקה להתפלל כשי"ץ את תפילת נעילה, והוסיפו ואמרו שגזרתם הוא ראוי לכך כיון שהוא עמד בנסיגות רבים ומרים, ולמרות כל האיומים והיסורים הרבים שסירו אותו הוא נשאר נאמן לאמונת אבותיו. וכדי לחזק את דבריהם הם הרימו מעט את חולצתם, וראו כולם 'שכולו פצע וחבורה' - ראו את הצלקות והחבלות המרובות שיש בגופו מהיטורים הקשים שייסרו אותו, והוא בעוז ובגבורה עמד בהם ונשאר נאמן לבוראו. ואכן הוסכם על דעת הכל שראוי לכבדו בתפילה נעילה זו.

קנטוניסט זה קודם שהתחיל את תפילת נעילה, פתח בדברים ואמר: ריבוננו של עולם עמך ישראל עומדים בשעה זו ביום הקדוש לפני נעילת שערים, בזמן שעומדים לקבוע ולחתום את מה שיהיה בשנה הקרובה ודרכם לבקש ממך כל אחד את בקשתו "בני חיי ומוזוני", הם מבקשים "בני" שתזכה אותם לבנים ובני בנים, ושיוזכו לראות אותם גדלים ועושים את רצונך. ומוסיפים ומבקשים ממך "חיי" חיים בריאים וארוכים להם ולבני ביתם. הם מבקשים "מוזוני" שתהיה להם ולבני ביתם פרנסה וכל הצרכים שלהם בשפע.

הוסיף ואמר: ריבוננו של עולם, לי אין צורך בכל הבקשות הללו, בנים אין לי וגם אין סיכוי שיהיו לי, האם אבקש אריכות ימים? הרי חיי הם חיים סבל, ואין אני מבקש אריכות ימים לחיים שאינם חיים. האם אבקש פרנסה? גם בזה אין לי צורך שהרי צורכי המחיה שלי אני מקבל מהצאר... אולם גם לי יש בקשה אליך מלך העולם מעומק לבי ברגעים הקדושים הללו, ומתחנן הנני אליך לפתוח לי שער בעת נעילת שער תשומעת את תפילתי, את הבקשה האחת והיחידה שבושרת בי - שיתקדש ויתגלה שמך ומלכותך במהרה בכל העולמות כולם. והרים את קולו בתחינה ובזעקה "יתגדל ויתקדש שמה רבא!"

[כשהיו גדולי ישראל מספרים על הקנטוניסטים, עיניהם זלו ודמעות, מהזעזוע הנורא שצורב בליבם מהגזירה הנוראה, שבמיוחד כשהם הידברו על מעלתם וקדושתם של הילדים הללו ועומדים בנסיגות קשים ומרים.

רוממות התפילה

ואני תפילה
(יעד כ"ו)

הגאון רבי מרדכי יפת שליט"א

שמעתי ממרן הגר"ש זצ"ל שאמו ע"ה הייתה אשה חכמה במיוחד, והיא אמרה שהאבות הקדושים מתפארים בנו, על כך שאנו מחנכים לנסיך גדול יותר מאברהם אבינו. כשאברהם שמע מה' למסור את נפשו של יצחק היה צריך רק התגברות גדולה פעם אחת, ואנחנו מחנכים את בנינו להתמסר ללמוד תורה הק' גם שכורוך הדבר במחסור כל ימיהם. כאשר בחוק יש שפע, ובנינו מתמרים לתורה הם עומדים בניסיון ארוך וקשה יותר מניסיון גדול חד פעמי.

מרגש ומרומם להתבונן בגדול מעלתם של קנטוניסטים הללו, הנה חנניה מישאל ועזריה קידשו את השם באופן גבוה מאוד, והגמי במסכת כתובות (לג), אמרת בשם רב, שאילמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא. מי ימלל תהלתו וגדולתו של קנטוניסט זה, שחטפו אותו מביתו בגיל ולדות וממנו לא זכה לחינוך או לחברה יהודית, ועם כל זה עמד בגבורה עצומה במשך עשרות שנים של סבל ויסורים ועינויים מרובים. הרי כל מצווה שבה רב ועצום לנצח נצחים - כל העולם כולו לא שווה לשכר מצוה אחת, הסבא מקלם זצ"ל רגיל היה לעורר והשכר העצום של כל מצווה ייתן גם ללא קשים וייסורים, ואם המצוה נעשית בקושי מובטח שכר מוכפל עליה שהרי טובה מצווה בצער ממאה שלא בצער, ואם המצווה נעשית בצער קשה במיוחד מוכפל כל המצווה עוד הכפלה ועוד הכפלה. ברור ופשוט לכל אחד את גדול קידוש שם שמיים שהוסיף קנטוניסט זה בכל העולמות כולם, וכמה גבורת נפשו העצומה החלשה את כוחות הטומאה בעולם, אשרי הבורא אשר בנה בניו, אשרי יולדיו, ואשריהם אברהם יצחק ויעקב שמורעם גדלו קדושים ונעלים אלו 'אשרי העם שכה לו'.

עלינו לשבח לאדון הכל

אממ"ר זצ"ל שהה בסוף ימיו לטיפול בבית הרפואה מעייני הישועה, ליוותי אותו לתפילת מנחה בבית הכנסת שם, היה זה בזמן זקנה וחולשה גדולה כשהיה צריך לסייע לו בכל צעד. באמצע חזרת השי"ץ הוא נצרך לצאת, ולאחר מכן הוא ביקש לחזור לבית הכנסת, אמרתי לו שהתפילה כבר הסתיימה, אך הוא ביקש בכל זאת לחזור, התפלאתי למה הוא מתרח את עצמו כשכל צעד קשה לו, חזרנו לבית הכנסת הוא פתח סידור ואמר מתוכו במתינות 'עלינו לשבח'. בדרך לחדרו הוא אמר לי: כתוב בדברים כל כך גדולים על 'עלינו לשבח' ורציתי לומר אותו מתוך סידור ובמקום קדוש.

המשנה בורה כותב בסימן קלב, ויש לומר עלינו באימה וביראה כי כל צבא השמים שומעים והק"ה עומד עם פמליא של מעלה וכולם עונים ואומרים אשרי העם שכה לו אשרי העם כ"ה.

את תפילת עלינו לשבח תיקן יהושע בן נון כאשר כבש את יריחו. כידוע חלק מתפקידו פה בעולם הוא להכניע את הכוחות החיצוניים ולטוהר את העולם מהם, כדי לתקן עולם במלכות ה'. שכל בני העולם יכירו במלכותו. וכבר ארבעים שנה שעם ישראל הלכו במדבר הם הכניעו את כוחות הטומאה ששלטו במדבר [כותב על כך בעל השלם ששמע בשם מהר"צ במהר"ח ז"ל מוולאז'ין שהתורה מדברת בשבחן של ישראל, שכל המדבר כולו היה מקום חושך וצלמות, והיה מלא טומאה וזהמא ורע מכל מיני קליפות וחיצונים, משכן הס"מ וחילוליה, והליכת ישראל במדבר הייתה כדי לשבור כל תוקפיה וחיליה וכלי לטוהר ולטהר את המקום, וע"י כך היה מתבטל מכל העולם כולו. וכפי כמות כוחות הטומאה ששלטו שם כך אורך הזמן שעם ישראל היה צריך לחנות שם]. וכשעם ישראל

הגיעו להיכנס לארץ ישראל הקדושה מכל הארצות, הם נצרכו להכניע את כוחות הטומאה שהתקבצו כולם בכניסה לארץ ישראל כדי להפריע לנו, וזאת משום שבכל מקום שיש בו קדושה יותר, הטומאה מנסה להאחז בו יותר, [שהרי רק יהודי שנפרט מטמא, כיון שהטומאה מנסה להאחז בקדושה שנשארה בגופו].

מכיוון שמלחמה זאת הייתה מלחמה רוחנית, לא מועיל בה כלי נשק גשמיים אלא כלי נשק רוחניים [וברור שכלי נשק רוחניים לא מלחמה זקוקים לנעת כנגד איהו אויב יצאם להילחם האם אויב גשמי או אויב רוחני]. לימד אותנו יהושע בן נון שכיוון שהכוחות החיצוניים התאגדו כולם למנוע מאיתנו להיכנס לארצנו הקדושה, ולקדש אותה כדי שהשכינה הקדושה תוכל לשהות בה ומקדושת ארצנו יתקדש כל העולם כולו. ויהושע תיקן את 'עלינו לשבח' שכולל שני יסודות א. לשבח את השם בשבחים הגדולים של עלינו לשבח ב. לגנות ולספר את אפסיות של כוחות הטומאה והקליפות המיניהם, שהם הבל וריק אין בהם ממש כלל וכלל, שכל הכוחות של הקליפות הם דמיון כוזב. וכשאנו אומרים בכוונה שהם הבל וריק אין בהם ממש, ומתלוצצים ממי שמתפלל אליהם על כך שהוא עושה מעצמו צחוק ומבזבז את כוחותיו לריק וטועה טעות מוחלטת בכתובת. אלא רק ואך ורק הוא אלוקינו אין עוד אמת מלכנו אפס זולתו, ה' הוא האלוקים בשמיים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד! כשתיקן יהושע את 'עלינו לשבח' והקיף את חומות יריחו שבע פעמים, שקשו חומות יריחו בקרקע באופן לא טבעי, חומות הדמיון של כוחות הרע נעלמו כלא היו.

מקדשים את שמו הגדול בכל העולמות כולם

רבותינו, האר"י הקדוש (בשער הכוונות ועוד) והרמח"ל (במאמר החכמה ובקיצור הכוונות) הרחיבו בדבריהם בגדול השבח הגדול ובתיקונים המרובים שנעשים בעולמות העליונים כשאנו משבחים את הבורא יתברך ונעלינו לשבח. ומכיוון שאין כאן המקום והאפשרות להרחיב בדברים הללו, בעזרת השם נלקט בשיבולים ונביא מעט מדבריהם הקדושים.

רבינו חיים וויטא כותב בכמה מקומות: סוד עלינו לשבח... הוא שכל גדול לאין קץ... וכוונתנו הוא, להוריד עתה כל העולמות למקומם, כדי שכל עולם יחלק טרף לבני ביתו המקיים לו... ואנו חוששים שלא יתאחו הקליפות באותו שפע, לכן אנו אומרים שבה זה עלינו לשבח, כי ע"י מתבטלים החיצונים, ואין יכולין להאחז בהארת העולמות. ובשבח זה יש יותר בגנאי הקליפות מבשאר שבחי התפלה, וכוונתנו לגרש הקליפות ולהכניעם, ואין להם שברון והכנעה כמו בזה שאנו מגניין אותם, וכשאנו משבחים להקב"ה, ומגניין הקליפות, אז הקליפות נכנעים... והוא שלא שם חלקנו כהם שהם משתחווים להבל ולריק, וע"י הם משתברים ונכנעים, ואז אנו כורעים להש", וע"י כריעה זו יורד אור מקיף, המבטל אתיות החיצונים, כל אורו גדול ומסמא את עינינו, ואינו יכולין להתאחו בו, והוא מונעם, ומתבטלים כל החיצונים.

בעקבות דבריהם מליב באש קודש בעל היסוד ושורש העבודה [מ"ר] מרן הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל אמר שבצירותו ממרדן שלו ושל חבריו בעבודת ה' היה הספר יסוד ושורש העבודה, והם קיבלו ממנו הרבה יסודות וידיעות נכבדות, חמימות ומומיות בעבודת השם] וכותב, שהשבח של עלינו לשבח היה בלב שמוח על כל הטוב שהוא בשמחה רבה ועצומה עד קצה תכלית השמחה, שאין ביכולת הטבע של אדם ילוד אשה לשמוח בלבד שמחה עצומה יותר... וע"י הודאה עצומה בודאי נתגדל ונתקדש שמו הגדול ית'ש ויתעלה בכל העולמות כולם והקליפות נשברים ונכנעים עד התהווה ועושה התיקון הזה בשלימות אף שלא השיג כלל כוונת האר"י, ודי בהערה זו.

אלא ודאי שהיה לו כח רוחני למעלה כמו שכבר נתבאר, וסיחון ועוג היה להם כח גשמי, למטה. אבל באמת בלב ובלעם היו הרבה יותר קשים לעם ישראל

כיון שכוחם היה גדול מאוד למעלה למעלה, וכלל לא היה שייך לצאת למלחמה בידיים נגדם, וזו גם הסיבה שמשנה רבנו בכל ענין ההצלה ואפילו לא באופן של תפילה וכיוצא בזה, שכנגד בלעם היה צריך את הקב"ה בכבודו ובעצמו שמשנה רבנו לא יכל לו, ולכן הנביא מזוהר "עמ"י זָכַר נָא", שאת זה ח"ו אפשר לשכוח.

וצריכים להתעורר מזה לזכור חסדי השם, ואת רחמי הגדולים, ולשוב בתשובה שלמה, ולדעת שאם נשפר את המעשים ונתחזק בעבודה, יתגלה עלינו חסדיו המרובים - "לְמַעַן יִדְעַת צִדְקוֹת ה'", לפנים מושרת הדין, ובפרט בזמנים הללו שיש גזירות על עם ישראל, שנתחזק למעשה ממש לטוב לנו כל הימים.

חז"ל בגמרא מגילה (ד"א) הרבה נביאים עמדו לדת ישראל כפלים כיוצאי מצרים היו השכם ושלוח אלא שנבואה שנצרכה לדורות נכתבה ושלא נצרכה לדורות לא נכתבה. [הרי להבין, שהרי אפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכה לימוד, לק וחומר לנבואה שהיא דבר ה'. אלא ודאי כוונת חז"ל שנבואה שהוצרכה לדורות היינו שנבואה נאמרה במשך אלפי.

22. וביאר רבינו כי מה שלא מזכירים את נס ההצלה מבלעם בהלל הגדול, מפני שאומרים רק את מה שראינו במוחש כמו כל ההודאות.